

aitque In Diospolitana synodo Pelagio fuisse objecta. **A** Vita Christiana impias Pelagii sententias excerptas Eadem quoque refert sanctus Hieronymus (a); quibus in medium adductis, statim exclamat: *Christiani est hæc, an Pharisei superbientis oratio?* Alia insuper minus recte pronuntiata notat in hoc Fastidii opusculo Tillemontius (b). « Quare, ut cum Norisio loquar (c), cum Fastidius hic dicto libro de

(a) Hieron. lib. III Dialog. contr. Pelag., num. 14, opp. tom. II, pag. 784, edit. Veron.

(b) Tillem. tom. XV, pag. 17.

(c) Noris. Hist. Pelag. lib. I, cap. 19, opp. tom. I, pag. 195.

FASTIDIJ

BRITANNORUM EPISCOPI

DE VITA CHRISTIANA

LIBER UNUS.

Præfatio.

Ut ego peccator ^a et ultimus, insipientior cæteris **B** impertit: ad ejus non tam muneris specie quam animi respice voluntatem, et diligenter adverte quid tibi illa negare poterit, quæ totum dare ^b potuit quod habebat. Obtulisset etiam quod non habebat si posset, quæ totum ^c potuit quod habebat offerre. Sicut itaque ille, sed parum, qui decurrentis interim rivus aqua non potest esse contentus, donec ad fontem uberio-rem purioremque perveniat. Nec illum satis esurire credo, qui cum panes cibarios habeat, nitidos expectat et candidos. Ita et tu, dilectissima soror, quam ego certus sum esurire nimium et sitire cælestia, cibarios interim munde panes, donec siligine candentes invenias; exigui et turbulentis rivuli aquam pota, usquequo affluentioris haurias puriorem. Nec tibi interim panis noster, quamvis rusticus videatur esse, displiceat. Rusticus enim panis incultior videtur esse, sed fortior et celerius esurientem stomachum satiat, fessumque corroborat, quam qui siligineus videtur et nitidus. Nunc ergo dicam sermonem prout valeo, et quid Christianum agere conveniat, ut potero, explicabo. Cujus rei et unde prius exordium sumam, justius non invenio, quam ut primum de Christiano ipso vocabulo disputem, et cur quis Christianus nuncupetur exponam.

Ut ego peccator ^a et ultimus, insipientior cæteris **B** impertit: ad ejus non tam muneris specie quam animi respice voluntatem, et diligenter adverte quid tibi illa negare poterit, quæ totum dare ^b potuit quod habebat. Obtulisset etiam quod non habebat si posset, quæ totum ^c potuit quod habebat offerre. Sicut itaque ille, sed parum, qui decurrentis interim rivus aqua non potest esse contentus, donec ad fontem uberio-rem purioremque perveniat. Nec illum satis esurire credo, qui cum panes cibarios habeat, nitidos expectat et candidos. Ita et tu, dilectissima soror, quam ego certus sum esurire nimium et sitire cælestia, cibarios interim munde panes, donec siligine candentes invenias; exigui et turbulentis rivuli aquam pota, usquequo affluentioris haurias puriorem. Nec tibi interim panis noster, quamvis rusticus videatur esse, displiceat. Rusticus enim panis incultior videtur esse, sed fortior et celerius esurientem stomachum satiat, fessumque corroborat, quam qui siligineus videtur et nitidus. Nunc ergo dicam sermonem prout valeo, et quid Christianum agere conveniat, ut potero, explicabo. Cujus rei et unde prius exordium sumam, justius non invenio, quam ut primum de Christiano ipso vocabulo disputem, et cur quis Christianus nuncupetur exponam.

INCIPIT LIBER.

CAPUT PRIMUM.

Christiani nomenclatura et dignitas.

Christum unctum interpretari, sapientium et fidelium nullus ignorat. Unctos vero non nisi sanctos viros et satis Deo dignos semper fuisse manifestum est, nec alios quam prophetas aut sacerdotes aut reges. Et tam magnum fuit ipsius unctionis mysterium, ut in Judaico populo non omnes illud, sed

D satis pauci de plurimis mererentur accipere: et hoc usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi, quem *Deus oleo lætitie*, id est, Spiritu sancto, præ cæteris consortibus suis unxit (*Ps. xlii, 8*). Ex quo tempore credentes illi et baptismatis illius sanctificatione purgati, non aliquanti, sicut sub Lege prius fuerat, sed omnes in prophetis et sacerdotibus unguuntur et regibus. Cujus unctionis quales esse debeamus ad-

^a Editi hic add. *primus*, quod abest a mss. et Holstenii editione.

^b Editi, *voluit*.

^c Ita mss. At Holsten., *totum dedit quod potuit offerre*. Editi alii, *totum quod potuit offerrebat*.

monemur exemplo, ut in quibus tam sancta est unctio, sit non minus sancta conversatio. Ex sacramento enim unctionis hujus, et Christi et Christianorum omnium, id est, in Christo credentium, vocabulum descendit et nomen : quod nomen ille frustra sortitur, qui Christum minime imitatur. Quid enim tibi prodest vocari quod non es, et nomen tibi usurpare alienum? Sed si Christianum te esse delectat, quæ Christi sunt gere, et merito tibi Christiani nomen assume. Aut forsitan non esse, sed vocari desideras? Hoc satis fœdum et miserum est, te velle vocari quod non sis. Nemo enim ita transit ad Christum, ut Christianus appelletur, et non sit. Qui Christianum dicitur, Christum se habere Dominum profitetur. Et vere habet, si ei in omnibus obsequatur et serviat. Si quo minus, Christi ille non famulus, sed subsannator est et derisor qui ejus se servum dicit, cui servire dissimulat. Hinc ergo iudicium geminum servatur, et pro Dei subsannatione, quem sine causa Dominum appellavit, et pro qualitate peccati.

CAPUT II.

Peccatores Deus illico duplici ex causa non punit.

Sed plerosque incredulos et impudentes et perfidos misericordis Dei longa patientia peccare^a facit intrepidus, ut ex hoc peccatorum suorum Deum non arbitrentur ultorem, quod non statim velit punire peccantes. Miseri et ingrati, suæ salutis improvidi,^b quia hoc etiam Deo imputant, quod eorum differatur interitus : ignorantes Dei providentia duplici ratione servari, ut et humano generi longa ejus patientia consulatur, et ne ille iudicetur impatiens si illico voluerit^c damnare peccantes. Nam si tam patientis non esset, jam diu humani generis origo desisset; nec justos de peccatoribus haberemus, si confestim Deus vellet punire qui peccant. Nonnullos enim scimus et legimus qui antea, aut ignorantia cæcitate, aut causa perfidia, aut adolescentiæ vanitate decepti, multiplices et vario peccatorum genere tenebantur obnoxii, et per sustentantis Dei clementissimam patientiam postmodum ab errore sunt conversi, majores adhuc^d operas fecisse justitiæ quam ante peccata commiserant. Deus enim non donat peccata, sed differt; nec perseverantem peccatorem a morte liberat, sed ut vel sero convertatur et viva patienter expectat, sicut beatus Petrus apostolus ait : *Nan tardat Dominus^e promissis; sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad penitentiam converti* (II Pet. iii, 9). Ille enim te quasi pius, benignus et clemens, illico idcirco non percutit, ut tu quanta illius erga te sit pietas, quanta clementia sit recognoscas, qui te peccatorem et impium expectare mavult, et servare conversum, quam punire peccantem : sicut per prophetam ipse

A Dominus loquitur, et quantum velit homini misericordiae pietatisque largiri, propriae vocis benignitate depromit, dicens : *Et iniquus si convertat se ab omnibus iniquitatibus suis quas fecit, et custodiat mandata mea, et faciat iudicium et justitiam et misericordiam; vita vivet, et non morietur; omnia delicta ejus quaecumque fecit, non erunt in memoria : in justitia sua quam fecit, vivet* (Ezech. xviii, 21, 22). Et : *Numquid voluntate valo mortem injusti, dicit Adonai Dominus, quam ut avertat se a via sua mala, et vivere eum faciam* (Ibid. 23)? Et alibi : *Iniquitas iniqui non nacebit eum, in quacumque die averterit se a sua iniquitate* (Ezech. xxxiii, 12). Et iterum : *Convertimini, filii, convertentes, et ego sanabo contritionem vestram* (Jerem. iii, 22). Ecce quomodo te Deus, ut a peccatis tuis vel sero convertaris et salvus esse possis, monet et provocat. Ecce qualiter jam morti obnoxium ut vivat hortatur, quam leniter, quam clementer invitat, ut etiam peccatoribus patris non neget pietatem : et adhuc filios appellat, qui patrem Deum peccando perdiderunt; sicut et iose se perdidisse peccatores alio in loco cum voce flebili et miserabili quadam lamentatione testatur, dicens : *Sine filiis factus sum, perdidit papulum meum propter peccata earum* (Jerem. xv, 7). Ex hoc ergo cognosce qualiter te Deus diligit, quem mavult vivere quam perire. Et tu eum contemnis et despicias, qui amplius quam tu ipse te diligit, qui te mori cupientem vult vivere? *Nolo, inquit Dominus, mortem^f peccatorum, sed ut convertantur et vivant* (Ezech. xviii, 32). Tu ergo mori voluisti peccando, ille te^g vivere vult convertendo. O stulte, o irreverens et ingratus, qui nec in hoc Deo qui tibi vult misereri consentis, qui te mavult sua pietate salvare quam tuo perire peccato!

CAPUT III.

Pietate Dei abutentes, etiam hic puniri.

Nemo ergo sibi ideo blandiatur, nemo se stulta et vana suspitione decipiat, nemo idcirco securus delinquit et liber, quod super peccatores confestim Dei ira iudiciumque non veniat, ut ex hoc opinetur se impune peccasse, quod non illico perimatur; sed hoc magis differre Deum quam dissimulare cognoscat, et iram ejus peccatoribus^h quam veniam subito et repente venturam, sicut scriptum est : *Ne dixeris, Peccavi, et quid accidit mihi triste? est enim Altissimus redditor patiens* (Eccli. v, 4). Et alibi : *Ne tardes converti ad Dominum, neque differas de die in diem; subita enim veniet ira ejus* (Ibid., 8, 9). Quod in plerisque impletur, quibus ob nimia peccata, et in presenti Dei ira supervenit, et in futuro servatur. Sed hoc nemo intelligit, nemo cognoscit, nec quisque adversa sustinens malis suis æstimat irrogari, sed quod pertulerit consuetudinis potius putat esse quam criminis. Et idcirco Deus in presenti non

^a Editi, *simul*.

^b Holsten., *qui*.

^c Plerique mss., *punire*.

^d Editi, *opera*, *renuentibus* mss.

^e Ms. Corb., *promissa reddere*.

^f Holsten., *morientium*; mss. Sorbon. et Romig., *morientibus*. Michael., *peccantium*. Corb., *peccatoribus morientibus*.

^g Mss., *vivificare*.

^h Editi, *quamvis seram, subito*.

videtur punire peccantes, quia cum punit non cognoscitur. Multi sunt enim quos nemo intelligit, qui ob multitudinem peccatorum jam ante iudicii diem in presenti etiam iudicantur. Ant dicat quis si quem sacrilegum, sanguinarium, rapacem, falsarium, homicidam, furem, fraudulentum, adulterum, ceterorumque criminum reum, vel in presenti tempore potuerit videre longævum? Nos enim plurimorum exempla videmus, per quæ probare sufficimus sceleratos et impios, peccatorum suorum sine completo, et hoc etiam tempore iudicari, et presentem eis vitam negari non minus quam futuram.

Sed hoc ille facilius intelligere potest, qui per diversa tempora diversorum iudicium impie scelerateque conversantium ^a expectavit interitum. Quorum quo potestas sublimior est, eo ad peccandum major audacia, quæ totum sibi licere credit quod potest, et dum alterius iudicium non timent qui alios iudicant ad peccandum præcipites sunt. Ita fit ut qui hominis non timent in delinquendo iudicium, Deum iudicem sentiant et ultorem. Ex quibus alii qui insontium animarum sanguinem frequenter effuderant, ita iram Dei iudiciumque sensere, ut ipsi postmodum sanguinem fundere cogentur suum, qui libenter fundebant alienum. Alii vero qui similia commiserant, sic Dei indignatione prostrati sunt, ut insepulti jacerent, et esea feris et cæli volucribus fierent. Alii autem qui innumerabilem hominum multitudinem injuste peremerant, membratim particulatimve concisi, ut non minor fuerit concisura membrorum quam quos interiini fecerant numerus punitorum. Et quorum iudicio maritis injuste peremptis multæ effectæ viduæ, multi orphani patribus occisis derelicti, quibus præter orbitatem mendicitas inferebatur et nuditas [nam addebant impietati et crudelitati quod deerat, ut eorum quos fecissent occidi spoliarent et liberos], nunc vero ipsorum conjuges viduæ et filii orphani alienis quotidie egent panibus. Nonne videtur tibi istud testimonium in ipsis esse completum comminantis Dei et dicentis, *Viduam et orphanos non vexabitis. Quod si vexaveritis eos, et vociferantes clamaverint ad me, exaudiam vociferationem eorum, et irascar animo, et perinam vos gladio, et erunt conjuges vestræ viduæ, et filii vestri orphani* (Exod. xxii, 22-24)? O indignum nefas! o scelestum facinus! o nimia et non ferenda crudelitas! Duo sævissima et atrocissima uno perpetrantur in tempore, homicidium sit ut rapina succedat; occiduntur mariti, occiduntur et patres, quo facilius viduæ spoliuntur et orphani: et ita quisque in alterius morte congaudet, quasi non sit ipse quandoque moriturus. Merito ergo Deus huiusmodi crudelitatibus et impietatibus commovetur. Merito iudicium suum in quibusdam etiam ante tempus ostendit. Merito vita talibus nec præsens nec futura conceditur. Quorum nos, ne sceleratos et impios in presenti etiam Dei iudicium evadere posse existimemus, admonemur exemplo.

A Sed hoc magis sentire nos convenit, tamdiu unumquemque Dei patientia sustentari, quamdiu nondum peccatorum suorum terminum finemque replevit: quo consummato eum illico percute, nec illi jam veniam ullam reservari.

CAPUT IV.

Certo peccatorum num: o completo Deum punire peccatorem.

Esse autem certum peccatorum modum atque mensuram, Dei ipsius testimonio declaratur. Et quod unusquisque vel celerius vel tardius, prout peccatorum suorum modum expleverit, iudicetur, evidentissime demonstratur, quando de Sodomorum et Gomorrhæorum interitu atque incendio, qui sua jam peccata repleverant, ad Abraham Deus loquitur, dicens: *Clamor Sodomorum et Gomorrhæorum repletus est, et peccata eorum magna vehementer repleta sunt* (Gen. xviii, 20). De Amorrhæis vero quid dicit, qui sua nondum peccata finierant, quos post multos annos quam supra dictæ civitates crematæ sunt, constat esse deletos?

Nondum repleta sunt peccata Amorrhæorum usque adhuc (Gen. xv, 16). Quo exemplo manifestissime instrui et docemur, singulos secundum peccatorum suorum plenitudinem consummari, et tamdiu ut convertantur sustineri, quamdiu cumulum suorum non habuerint delictorum. Nemo se, inquam, fallat, nemo se decipiat: malos non amat Deus, peccatores non amat, injustos non amat, rapaces, crudeles, impios; sed amat bonos, justos, pios, humiles, innocentes, mites, sicut scriptum est: *Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Non habitabit juxta te malignus, neque permanebunt injusti ante oculos tuos. Odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium* (Ps. v, 5-7).

CAPUT V.

Mors propria malis ad pœnam, bonis ad securitatem.

Sed dicit aliquis, Quid est quod videmus bonos etiam perire cum malis? Illi non pereunt, sed evadunt, qui de malorum consortio et persecutionibus liberantur, et ad requiem transferuntur. Illi plane moriuntur et percunt, quos de hoc mundo recedentes majoris adhuc iudicii supplicium expectat et pœna. Vocantur enim ante tempus boni, ne diutius vexentur a noxiis; mali vero et impii tolluntur, ne bonos diutius persequantur. Justi de pressuris, tribulationibus et angustiis vocantur ad requiem, impii vero de luxuriis et opibus et deliciis rapiuntur ad pœnam. Illi enim vadunt ut iudicent, isti ut iudicentur; illi ut vindicentur, isti ut in eos vindicta celebretur, sicut scriptum est: *Justus autem si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit* (Sap. iv, 7). Et iterum: *Vivens inter peccatores translatus est* (Ibid., 10). Et iterum: *Placita enim erat Deo anima ejus, et ideo properavit de medio iniquitatis eripere eum* (Ibid., 14.) Et iterum: *Cum impiis iter ad mortem; illi au-*

^a Pro. suctavit.

tem sunt in pace (Sap. III, 5). Vides ergo hanc solutionem corporis iustis et Dei cultoribus requiem esse, non pœnam; et cum dissolvuntur, liberari eos potius quam perire. Et idcirco ipsam solutionem qui fideles sunt nec timent nec verentur, sed venire magis desiderant et ^a exoptant, per quam sibi requiem intelligunt exhiberi, non pœnam. Iniqui vero et impij et suorum scelerum consejiam merito naturali providentia pertinescunt, per quam se non nesciunt judicari. Quapropter hac ratione reddita et accepta, non oportet nos omnino peccare, præsertim cum non ignoremus peccatoribus judicium et in præsentem esse, et in futuro servari.

CAPUT VI.

Indecorum est Christiani nomen sibi arrogare sine re.

Nec in hoc nobis nomine tantum, quod Christiani dicimur, blandiamur, sed propter hoc etiam nos judicandos credamus, si nomen nobis frustra vindicemus alienum. Aut si aliquis tam incredulus est, tam infidelis, tam pertinax, tam obstinatus, tam audax, ut quæ quandoque ventura est, ^b Dei judicis iram indignationemque non metuat, vel humanam consuetudinem erubescat; et videat quam brutus, quam insipiens ille, quam stultus ab ipsis etiam gentibus judicetur, cujus tanta est vanitas tantaque dementia, ut sibi nomen adipiscatur alienum. Quis enim tam vanus et miser est, qui advocatum, cum litteras nescit, audent profiteri? Quis tam insanus et excors, ut profiteatur militem, qui nesciat arma gestare? Nemo enim quodcumque nomen sine causa sortitur. Sutor ut dicatur, necesse est ut calceamenta conficiat; ut vocetur quis faber aut artifex, artis peritia facit; ut negotians nuncupetur quis, charius quod vilis emerat distrahit. Hujusmodi enim exemplis agnoscimus nullum sine actu nomen, sed omne ex actu nomen. Tu ergo quomodo Christianus diceris, in quo nullus Christiani actus, Christianus justitiæ, bonitatis, integritatis, patientiæ, castitatis, prudentiæ, ^c humilitatis, humanitatis, innocentæ, pietatis est nomen: et tu illud tibi quomodo defendis et vindicias, cui de tam plurimis rebus nec pauca subsistunt? Christianus ille est, qui non nomine tantum, sed opere est; ille qui Christum in omnibus imitatur et sequitur; qui sanctus, innocens, incontaminatus, intactus est: cujus in pectore malitia non habet locum, cujus in pectore sola pietas consistit et bonitas; qui neminem novit nocere vel lædere, sed omnibus opem ferre. Christianus ille est, qui exemplo Christi nec inimicos novit odire, sed magis adversantibus sibi benefacere, et pro persecutoribus suis et hostibus exorare: nam et quisquis aliquem lædere aut nocere paratus est, ille mentitur se esse Christianum. Christianus est, qui potest justa voce dicere: Neminem nocui hominum, juste vixi cum omnibus.

^a Mss. tres, *expectant*.

^b Abest vox *Dei* a mss.

^c Deest in mss. vox *humilitatis*.

^d Sic posteriores mss. At editi. *statim*.

CAPUT VII

Deus semper justitiæ placatus fuit, et injustitiæ offensus.

Sed ne me ex sensu proprio loqui quis arbitretur aut credat, aut eum putet se facile posse contemnere, quod sua potius voluntate quam legis auctoritate loquatur; jam nunc ipsius legis, cujus præceptis nobis vitæ aditus aperitur, tam veteris quam novæ incipiam exempla proferre, et ostendere quid Deus ab initio ^d status mundi humano generi observare præceperit, in quo semper placatus fuerit vel offensus. Lego enim post Adam, qui a Deo primus formatus est (Gen. 1, 27), de cujus causa nunc dicendum non est, in exordio mundi Cain et Abel fratres fuisse germanos (Gen. iv, 1 seq.): e quibus unus Deo placuit, eo quod innocens esset et justus: alter vero, quia injustus et nocens, Deo placere non potuit. Deinde interveniente tempore, Enoch satis justum fuisse Scriptura designat (Gen. v. 22 seq.), cui tantum justitiæ contulit, ut nec præsentem mortem seiret, sed et ad immortalitatem de medio omnium mortalium singulariter raperetur. Cujus monstratur exemplo, unum Deo justum plurimis peccatoribus chariorem. Noe quoque et ille justus (Gen. vi, 8), cui justitiæ meritum quid præstiterit novimus, ut ipsi cum suis tantum vita daretur, per diluvium toto mundo damnato. Abraham quid per fidei et justitiæ meritum consecutus sit Scriptura testatur (Gen. xv, 5, 6), ut illo in tempore solus amicus Dei esset in terris, qui solus fuerat justus inventus. Loth vero (Gen. xix, 12) ut pereuntibus cunctis de Sodomitarum liberaretur incendio, quid aliud quam justitiæ meritum fuit? Longum est nos ire per singulos, et omnium merita recensere.

CAPUT VIII.

Israelitas ideo multis miseriis afflicti sunt, ut ad opera pietatis instruerentur.

Populum Judaicum, quem ad se Deus primum ex semine Abraham præ cæteris gentibus pertinere optavit, quomodo erudierit, quid eum, ut sibi placeret, facere, quid observare præceperit, seire nos convenit. Primo in loco, quod derelicta regione in qua habitare semper optaverat, patriaque deserta, in alienam provinciam, hoc est, in Ægyptum ^e migrare fecit, non sine causa nec sine Dei providentia factum esse reor. Sed hanc fuisse puto rationem: quia Deus populum suum quem elegerat ^f, misericordie, pietatis, justitiæ, cæterisque bonis operibus cupiens erudire, voluit eum in externa patria pro tempore esse peregrinum et captivum, ut captivitatis et peregrinationis miseriam disceret et laboris; quo facilius postmodum misereri peregrinantibus et laborantibus nosset, si ipse ante peregrinationis miseriam didicisset. Nemo enim peregrino tam libenter miseretur et advenæ, nisi qui peregrinationis exitus

^e Abest a potioribus mss. *migrare*, pro quo in Sorbon. *ire*, apud Holsten. *iter*.

^f Sic Holsten. recte. Abest vox *quem* in edit. BB.

novit. Nemo sic hospitem et sine tecto, suo intro- A ducit hospitio, nisi ut qui ante indiguit alieno. Nemo ita esurientem cibis, nemo sic sitientem potat, nisi ut qui sitim esurientemque perpessus est. Nemo tam facile nudum suis operit vestimentis, quam qui nuditatis et frigoris novit injuriam. Nemo sic tribulanti et misero et laboranti succurrit, nisi ut qui tribulationum et miseriarum casus expertus est et laborum. Merito ergo Deus misericordiae et pietatis magister, qui legem postmodum erat editurus, per quam populo suo misericordiae et pietatis omniumque bonorum operum praecepta traditurus, voluit eum prius omnes pressuras et tribulationes et angustias in terra perpeti aliena, quo facilius postea posset talia patientium misereri, et suis obtemperare mandatis. Ut putes eum bonum fuisse agricolam, qui priusquam semen mittat, diu terram aratris et rastris domat, ne quod illi crediturus est semen pereat : ita et Deus populum suum diu macerat et domat, quam ei salutarium mandatorum semen impertiat. Denique ut ob hanc causam haec eum pertulisse evidentius clareat, ipsius Domini intueamur mandata, dicentis : *Advenam non vexabitis, nec tribulabitis eum, fuistis etenim et vos advenae in terra Aegypti (Exod. xxii, 21)*. Et iterum legimus : *Deus magnus, qui non accipit personam, sed nec accipit munera, faciens iudicium proselyto, orphano et viduae. Dare panem et vestimentum dilige, quia et ipse fuisti in terra Aegypti (Deut. x, 17-19)*. Et alibi dicit : *Si autem messis fueris messem in agro tuo, et oblivisceris a manuum, non revertaris accipere illam; proselyto et orphano et viduae erit, ut benedicat te Deus in operibus manuum tuarum; et memor eris quia famulus eras in terra Aegypti; ego ideo praecepit tibi verbum hoc (Deut. xxiv, 19-22)*. Unde facile pervidetur atque dignoscitur eum populum ob hanc causam cunctis afflictum fuisse miseris, ut misereralteri suo doceretur exemplo, sicut scriptum est : *Docuisti enim populum tuum per talia opera, quoniam oportet justos esse et humanos (Sap. xii, 19)*. Qualem populum suum esse velit, late, ut arbitror, patet; et quibus possit operibus promereri, plurimis probatur exemplis.

Sed ne ad manifestandam ejus voluntatem parum videatur esse quod diximus, Legis etiam et Prophetarum praecepta jungamus; et quid Deo placeat semperque placuerit, et quid crebrius fieri et observari praeceperit, tam veteris quam novae Legis testimoniis comprobemus. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex totis viribus tuis (Deut. vi, 5)*; et *diliges proximum tuum sicut te ipsum (Levit. xix, 18)*. Legis et Prophetarum praeceptum esse mandatum, Domini et Salvatoris nostri testimonio comprobatur, dicentis : *In his duobus mandatis tota lex pendet et prophetarum (Math. xxii, 40)*. Quod rescindi non potest nec mutari, in duobus istis mandatis omne tam Legis

quam Prophetarum constare praeceptum, et illum legem implere qui haec potuerit implere; nihil enim aliud in lege veteri quaeri quam ut Deum et proximum diligas. Et vere ille legis consummator et factor est, qui nec in Deum, nec in proximum peccat.

CAPUT IX.

Deum quis diligit.

Sed quid Deum, quid proximum sit diligere, praetere minime ac dissimulare debeo. Deum diligit, qui suis in omnibus mandatis obtemperat. Deum diligit, qui leges ejus et praecepta custodit. Deum diligit, qui ut ille sanctus est, et ipse se sanctificat, sicut scriptum est : *Sancti estote, quoniam et ego sanctus sum Dominus Deus vester (Levit. xix, 2)*. Deum diligit, qui et illud Prophetarum dicentis implet eloquium : *Qui diligit Dominum, odite malum (Ps. xcvi, 10)*. Deum diligit, qui non alia quam caelestia cogitat et divina. Deus enim non nisi sanctitatis et justitiae et pietatis amator est; et ille Deum diligit, qui non aliud quam quod Deus amare videtur operatur. Quid sit enim Deum diligere, Domini et Salvatoris doctrina declarat, dicentis : *Qui audit verba mea, et facit ea, ille est qui diligit me (Joan. xiv, 21)*. Si igitur ille Deum diligit, qui quod Deus praecepit facit; qui non facit, iste non diligit. Omnis vero qui non diligit, odit. Unde clarum atque manifestum est, ab eis Deum odiri, qui sua mandata non servant, de quibus e Prophetam dixisse puto : *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi (Ps. cxxxviii, 21, 22)*. Odit Prophetam justos peccatores, adulteros et injustos, et Dei mandata spernentes; sicut alio in loco dicit : *Vidi pravavariantes pactum; et tabescebam (Ps. cxviii, 158)*. Et iterum : *Iniquos odio habui, et legem tuam dilexi (Ibid., 143)*. Vide ergo quam justis, quam integri esse debeamus et sancti, quibus praeterquam male conversari non licet, sed nec male conversantes agnoscere. Hoc et beatus Apostolus evidenter ostendit, qui nec panes cum peccatoribus frangi praecepit, dicens : *Si quis frater cognominatur inter vos fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum ejusmodi nec cibum sumere (I Cor. v, 11)*.

Sanctum esse populum suum Deus voluit, et ab omni contagione injustitiae et iniquitatis alienum. Talem eum esse voluit, tam justum, tam pium, tam purum, tam immaculatum, tam simplicem, ut nihil quod in eo gentes redarguerent, invenirent, sed quod admirarentur, et dicerent : *Beata gens cuius est Dominus Deus ejus, et populus quem elegit in hereditatem sibi (Ps. xxxii, 12)*. Tales convenit esse Deo cultores et servos, mansuetos, graves, prudentes, pios, irreprehensibiles, intactos, immaculatos; ut quisquis eos viderit, stupeat, et admiretur, et dicat,

Alias, *manipulum*, renuentibus mss.

^b Mss. plerique, *quam novae incipiam exempla proferre. Diliges.*

^c Ita rescriptissimus cum Hilst. et ex contextu. A1 edit. BB., *de quibus per Proph.*

Vere hi homines Dei sunt, quorum talis est conversatio. Ita se homo Dei exhibere debet et agere, ut nemo sit qui eum non velit videre, qui non audire desideret; nemo non, cum viderit, Dei esse filium credat; ut vere in eo propheticum illud impleatur: *Fauces ejus dulcedinis, et totus desiderium* (Cant. v, 16). Nam si se talem exhibeat Christianus, si se talem exhibeat Dei servus, ut his qui dæmoniis idolisque deserviunt, conversando efficiatur æqualis; incipiet per eum Deus blasphemari et dici, O Christianum Dei servum! cuius tam mali actus, tam turpis opera, tam nequam est conversatio; cuius vita tam impia, tam scelestæ, tam luxuriosa, tam sordida. Et erit illius prophetiæ reus, *Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes* (Isa. lxxv, 5; Rom. ii, 24). Sed vix illis per quos nomen Domini fuerit blasphematum. Deus enim a nobis nihil magis desiderat et requirit, quam ut per actus nostros nomen suum magnificetur ab omnibus, sicut scriptum est: *a Sacrifica sacrificium laudis* (Ps. xlix, 14). Hoc est enim sacrificium quod Deus super omnes hostias quærit et diligit, ut per justitiæ nostræ opera nomen suum ubique laudetur, et Deus verus esse servorum suorum actu et opere comprobetur. Illi vero Deum diligunt, qui non aliud quam unde nomen ejus glorificetur exercent.

CAPUT X.

Proximi dilectio.

Quomodo Deus diligi debeat, ut potuimus, diximus: nunc vero quid sit proximum tamquam se ipsum diligere, ut possumus, explicemus: quamquam ipsius causæ expositio alio in loco breviter dissestatur, cum dicitur: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris* (Tob. iv, 1). Dominus quoque et Salvator noster dicit: *Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, ita et vos facite illis similiter* (Matth. vii, 12). Nemo est enim qui sibi malum optet ab aliquo fieri. Ille ergo proximum suum tamquam se ipsum diligit, qui ei non mali aliquid, quia nec sibi, vult fieri; sed si quid boni, prout ipse ab omnibus percipere optat et consequi, libenter impertit; quia non hoc solum a Christiano quæritur, ut malo careat, sed ut exerceat bonum: qui etiamsi nihil mali fecerit nec boni, tamen ad æternæ vitæ præmium non admittitur, sed gehennæ ignibus mancipatur, sicut in Evangelio Dominum dixisse legimus de iis qui nihil mali faciunt, nec boni tamen aliquid operantur: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, b quem præparavit Pater meus diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi bibere; hospes fui, et non suscepistis me; nudus, et non vestistis me; infirmus, et non visitastis me; in carcere, et non venistis ad me* (Matth. xxv, 41-43). Non quia malum gesserunt, sed quia

A bonum non fecerunt, condemnantur. Ex hoc enim quisque prudens et sapiens recognoscat quam spem illi habere possint qui versantur in malis, quando etiam illis vita negatur qui mali nihil fecerunt, nisi etiam aliquid gesserint boni. Neque enim Deus hoc tantum quærit a nobis, ut mali non simus, sed ut efficiamur boni. Ex malis enim operibus vocantur mali, ita e contrario ex bonis appellantur boni. Et duo sunt quibus boni e servire videntur et mali: bonus Deus, cui omnes bene conversantes deserviunt; diabolus autem malus, cujus quisquis qui male operatur, est famulus. Non enim a nobis hoc solum poscitur, ut non vivendo male servi esse diaboli desinamus, sed vivendo bene Deo servire videamur. Nam quisquis nec malum videtur operari nec bonum, cujus servus videatur esse ignoro; vel quomodo vitam a Deo poterit sperare perpetuam, quam bene faciendo non meruit. Nemo, e inquam, sensu proprio se decipiat et illudat, nemo se vana existimatione seducat. Quisquis bonus non fuerit, vitam non habet. Quisquis justitiæ et misericordiæ opera non fecerit, non potest regnare cum Christo. Quisquis non fuerit humanus, pius, hospitalis, benignus, clemens, gehennæ non evadet incendium. Deus malos non amat, non diligit peccatores. Quisquis malum fecerit, inimicus est Dei. Quisquis sine dolo non fuerit, partem non potest habere cum Christo. Nihil enim amplius est Christiano quærendum, nihil desiderandum magis, nihilque plus totis viribus enitendum, quam ut malitiam suo excludat ex corde, quam ut nequitiam intra pectoris sui conscientiam non admittat, quam ut bonitatem teneat, justitiam servet, puritatem mentis custodiat. Esto innocens, si vis cum Deo vivere. Esto simplex, si vis regnare cum Christo. Quid tibi prodest malitia, quæ in mortem trahit? quid nequitia, quæ prohibet regnare cum Christo, quæ se habentem exterminat? sicut scriptum est: *Anima enim nequam disperdet qui se habet* (Eccli. vi, 4). Si vis vivere, audi Prophetam quid loquitur; si regnum Christi diligis, audi quomodo illud merearis adipisci. *Quis est, inquit, homo qui vult vitam, et cupit videre dies bonos? Cohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum. Diverte a malo, et fac bonum; inquire pacem, et sequere eam* (Ps. xxxiii, 15-15). Hujusmodi enim homines Deus honorat et diligit, qui malum nesciunt, qui mentiri non norunt, quorum dolum labia non loquuntur, in quibus non nisi bonitas videtur et puritas.

Innocentia est quæ nos commendat Deo, simplicitas est quæ facit regnare cum Christo. Quomodo Deus non nisi innocentes diligit, et sibi velit esse conjunctos, testimoniis plurimis declaratur, sicut in Psalmis scriptum est: *Innocentes et recti adhæserunt mihi* (Ps. xxiv, 21). Et alibi mandatur et dicitur: *Custodi innocentiam, et vide æquitatem, quoniam sunt*

^a Sic mss. Alias, *Sacrificium laudis honorificavit me.*

^b Holsten. hic et infra cap. 13, *quem paravit pater vester diabolus et angeli.*

^c Holsten. et mss., *erudiri.*

^d Sic legimus cum Holsten. Sed edit. BB. *quisquis qui nec.*

^e Holsten. et mss., *inquit.*

*reliquiæ homini pacifico (Ps. xxxvi, 37). Quantum innocentia homini præstet et conferat, etiamsi sero servetur, prophetæ David testimonio comprobatur; qui cum graviter ante peccasset, postea judicari se non timet, ex quo innocentiam nosse cœpit, sicut ipse dicit: *Judica me, Deus, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum (Ps. xxv, 1)*. Sciebat igitur sibi jam non metuendum esse judicium, quia innocentiam vel sero cognoverat. Et alio in loco dicit: *Me autem propter innocentiam suscepisti (Ps. xl, 13)*. Suscepit postmodum propter innocentiam Deus, quem propter malitiam ante repulerat. Innocentes vero nec confundi eorum Deo posse, manifestum est, cum dicitur: *Quanto tempore innocentes custodierint justitiam, non confundentur (Prov. xiii, 6)*. Nihil enim Deo dignius, nihil elarius esse potest, quam ut innocentia tota observatione teneatur. Licet quis in aliis operibus devotus appareat, si illam non habuerit, sibi frustra blanditur de sua devotione. Si illam Judæis etiam sub veteri lege degentibus, quando adhuc illis inimicum licebat odisse, observare præceptum est; quid te nunc agere convenit Christianum, qui inimicum tuum juberis amare (*Math. v, 44*)? Quando enim innocens non eris, vel cui esse poteris malus, qui inimicis præcipis esse bonus? Sed tu forsitan et proximum odis, cui nec externum odisse conceditur; et fratrem persequeris, qui amare præcipis inimicum; et Christianum te esse credis, qui nec novi nec veteris Testamenti præcepta custodis? Sed ne sine causa te Christianum æstimes et de solo tibi nomine blandiaris, qualem te esse oporteat Apostolum audi dicentem: *Qui jurabatur, jam non suretur; magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. Omnis sermo malus de ore vestro non procedat; sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus. Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis. Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia auferatur a vobis cum omni malitia. Estote autem invicem benigni et misericordes; donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit vobis (Ephes. iv, 28-32). Estote autem imitatores Dei, sicut filii charissimi; et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Impudicitia autem et omnis immunditia et avaritia nec nominetur inter vos, sicut decet sanctos, aut turpitudine, aut stultiloquium, aut scurrilitas quæ ad rem non pertinet, sed magis gratiarum actio: Hoc enim scitote, quod omnis impudicus, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non erit hæres in regno Christi et Dei (Ephes. v, 4-5)*. Ille se merito Christianum judicet, qui hæc præcepta custodit, qui sanctus, humilis et pudicus et justus est, qui in misericordiæ et justitiæ operibus conversatur.*

^a Mss., excepto Michael., mei.

^b Sic Holst. et BB. Forte Num.

^c Ipsa Pelagii verba apud Hieron. sub finem

CAPUT XI.

Quorum preces Deus non exaudiat.

Nam ^b tu illum Christianum putas, in quo nullus Christianitatis est actus, in quo conversatio nulla justitiæ est, sed nequitia, impietas et scelus? Illum Christianum putas, qui opprimit miserum, qui pauperem gravat, qui res concupiscit alienas, qui ut se divitem faciat, plures efficit indigentes, qui lucris gaudet injustis, qui de alienis lacrymis cibum capit, qui miserorum ditatur interitu, cujus os assidue mendacio violatur, cujus labia non nisi indigna et obscena et scelestia loquuntur et turpia, cui cum jubatur distribuere sua, invadit aliena? Et ad ecclesiam talis audenter accedit, et temere et importune expandit impias manus illicito raptu et insontium errore violatas, et ore illo polluto atque sacrilego, quo fuerat paulo ante aut falsa locutus aut turpia, preces ad Dominum, quasi nihil sibi mali conscius, fundit. Quid agis impudens et miser? Quid te majorum peccatorum onere gravas? Quid Deo præter contemptum injuriam irrogas? Quid ad provocandam celerius ejus iram in testimonium pœnæ tuæ sceleratas ad Deum porrigis manus, ad quas ille non respicit, qui non nisi sanctas et immaculatas sibi jussit offerri? Quid ore illo Deum rogas, quo paulo ante locutus es male, ejus, quamvis multiplicentur, abominatur preces, sicut scriptum est: *Cum extenderit manus vestras, avertam faciem meam a vobis; et si multiplicaveritis preces, non exaudiam; manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Lavamini, mundi estote, auferite nequitias ab animis vestris (Isa. i, 15, 16)*. Bene sibi ille conscius esse debet et certus, et suæ innocentiae fidus, qui ad Deum manus extendit et porrigit, cum Apostolus dicat, *Volo autem viros orare in omni loco, levantes puras manus (I Tim. ii, 8)*. ^c Ille autem ad Deum merito extollit manus, ille preces bona conscientia fundit, qui potest dicere: Tu nosti, Domine, quam sanctæ, quam innocentes, quam puræ slut ab omni fraude et injuria et rapina, quas ad te expando, manus; quam justa, quam immaculata labia et ab omni mendacio libera, quibus tibi, ut mihi miserearis, preces fundo. [^d Talis enim cito meretur audiri, et antequam penitus preces fundat,] potest impetrare quod postulat.

Scio enim esse quos ita nequitiae et avaritiæ profunda caligo cœcavit, ut cum illis prospere cesserit quod aut pauperem per potentiam vinxerint, aut innocentem testimoniis falsis obruerint, aut infirmum virtute superaverint, aut furtum fecerint aut rapinam; Deo gratias agant quo opitulante talia perpetrasset se credunt, et tam iniquum Deum judicent, ut putent eum scelerum suorum fuisse participem.

CAPUT XII.

Eleemosynæ de lucris injustis.

Stulti et miseri usque adeo suis iniquitatibus excæ-

dial. 3.

^d Pro his verbis unica in mss. vox est *iste*, et apud Holsten. *is*.

cati, ut non intelligant Deo non posse placere quod prohibet; et quasi unum crimen satis non sit, nisi adhuc male sentiendo de Deo adjiciatur et aliud. Alii vero hoc se justificari existimant, quod de substantia pauperum exiguam eleemosynam faciunt; et de eo quod plurimis abstulerunt, uni quiddam minimum largiuntur. Cibatur unus undò plures esuriunt, et de multorum spoliis vix pauci teguntur. Non talem eleemosynam Deus quærit, nec vult pietatem uni de alterius crudelitate præstari. Melius est enim te non facere eleemosynam, quam unde paucos tegis, inde plurimos facias denudare; et ut unum vestias, plures spoliare vestitos. Illam eleemosynam Deus comprobatur, quæ de justis laboribus ministratur, sicut scriptum est: *Honora Deum de tuis justis laboribus, et deliba ei de tuæ justitiæ fructibus* (Prov. III, 9). Nam illam abominatur et reprobatur, quæ de lacrymis præstatur alienis. Quid enim prodest, si te benedicat unus unde plurimi maledicunt? Vel quid confert tibi illa eleemosyna quæ de substantia præstatur alterius? Revera timendum est quod Deus non habeat unde pauperes suos pascat, nisi tu aliena diripiās.

CAPUT XIII.

Fidem sine operibus non prodesse.

Allos autem novi, quos ita insipientiæ et imprudentiæ tenebrosa ignorantia fallit ac decipit, ut fidem quam habere se simulant, sine justitiæ operibus apud Deum sibi censeant profuturam: et hoc erroris genere sine metu crimina nefanda committunt, dum credunt Deum non criminari, sed perfidiæ tantum ultorem. Et ejusmodi non solum se ipsos perisse contenti sunt, sed et alios, in quibus nullum divinæ scientiæ lumen est, suis nituntur laqueis implicare. Et impletur in illis Salvatoris nostri sententia dicentis: *Cæcus si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt* (Matth. xv, 14). Nam si nullum crimen, sed sola perfidia condemnatur; ergo securi peccamus et liberi. Et sine causa dedit Deus mandata justitiæ, si sola sine justitiæ opera fides prodest. Unde hic tam impius, tam scelestus, tam perfidus ignorantæ error obrepserit, scire non possumus, nisi forte ex illis qui hoc exemplo in lege veteri populum seducebant, et secum æternæ morti et perpetuo tradebant interitui, de quibus scriptum est: *Nolite audire sermones prophetarum qui prophetant vobis, quoniam vani sunt ipsi, et visiones a corde suo loquuntur, et non ab ore Domini. Dicunt enim his qui repellunt verba Domini, Pax erit vobis; et omnibus qui vadunt in voluntatibus suis, omni qui vadit in errore cordis sui dicunt: Non venient super te mala* (Jerem. xxiii, 16, 17). Multa quidem nobis, immo totius legis testimonia aderant, quibus tam perniciosum errorem destruere ac sepelire poteramus; sed ne legentem diutius fatigemus, sufficiant pauca de plurimis. Respondeat mihi ille cujus talis est sensus:

A Adam a Deo factus est homo primus ^a in primo statu mundi, perfidiæ an peccati causa damnatus est (Gen. III, 17)? In quo nihil fuisse incredulitatis invenio præter solam Inobedientiam, cujus causa ille damnatus est, et omnes suo damnantur exemplo. Calni quoque non perfidiæ causa, sed quia fratrem interemerat, condemnatus est (Gen. IV, 11). Quid plura? Univerſus hic mundus ut diluvio interiret, non perfidiæ causam, sed criminum lego fuisse (Gen. VI, 13). Sodomam et Gomorrhæam ut repentinò cremarentur incendio, nullam causam incredulitatis invenio, nisi peccatorum et sceclerum (Gen. XVIII, 20); quod Scriptura evidentissime demonstrat, et dicit: *Homines Sodomitæ mali et peccatores erant in conspectu Dei valde* (Gen. XIII, 13). Populus illo Judaicus ut ^b tam frequenter interire videretur et corripi, nonne peccatorum causa præstabat (Act. V, 4-9)?

Sed dicit aliquis: veteris Legis testimonia tantum non accipio, nisi mihi et novi Testamenti exempla protuleris. Accipe Ananiam et Sapphiram, quos apostolica sententia, non perfidiæ criminè, sed furti et mendacii causa damnavit. Forsitan dicturus es mihi: Quid ergo Apostolus dicit: *Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis* (Rom. III, 28)? Ipsum qui hoc dicit, lego hominem absentem etiam condemnasse, quia uxorem patris acceperit (I Cor. V, 1). Intelligenda Scriptura, quæ scientibus convenire videtur in omnibus, et non nisi solis a quibus minime intelligitur discrepare. *Justificari hominem* Apostolus *per fidem sine operibus legis* dicit (Rom. III, 28): sed non sine illis operibus, de quibus alterum apostolum audio dicentem: *Fides sine operibus mortua est* (Jac. II, 20). Paulus enim apostolus de operibus legis locutus est, hoc est, de circumcissione carnali, et neomenia, et sabbato, et hujusmodi cæteris, quæ lex fieri ante præceperat, et jam Christi tempore non erant necessaria; iste vero de operibus justitiæ loquitur, quæ qui non fecerit mortuus est, quamvis se simulat esse fidelem.

C Sed dicit quis illud Apostoli dicentis: *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. X, 10). Stulte, hoc baptismi impletur in tempore, quo ut baptizetur quis, sola confessio desideratur et fides. Nam quid tibi ipsius baptismi lavacrum prodest, si sola sine justitiâ fides quæritur? Baptismo enim peccata ablui fides omnium tenet. Si deinceps peccandum est, abluisse quid prodest? Audi quid dicat Dominus homini semel sanato: *Eccc sanus factus es, et jam noli peccare, ne quid tibi deterius eveniat* (Joan. V, 14). Hoc et beatus Petrus apostolus manifestissime docet, ei deterius aliquid, qui post agnitam justitiæ viam peccaverit, evenire, cum dicit: *Si enim refugientes coinquinationes mundi, in cognitione Domini nostri et Salvatoris Jesu Christi, his rursus implicati superantur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis, non*

^a Sic mss.; at editi, *statim in principio mundi*.

^b Mss. plerique, *tam crebro interiret, nonne*.

^c Mss. nonnulli, *ulterius noli*.

cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo quod illis traditum est sancto mandato: contingit enim eis illud veri proverbii, Canis reversus ad suum vomitum, et, Sus lota in volutabro luti (II Petr. 11, 20-22). Hoc et beatus apostolus Paulus testatur et loquitur, hominem post baptismi sanctificationem pristino errore peccantem non sine ingenti pœnitentia conservari, dicens: Impossibile est enim eos qui, postquam semel illuminati sunt, gustaverunt etiam donum cœlestis, et participes sunt facti Spiritus sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum virtutesque sæculi venturi, et prolapsi sunt, renovari rursus ad pœnitentiam, rursus crucifigentes sibi met ipsius Filium Dei, et ostentui habentes (Hebr. vi, 4-6).

Quendam ad Salvatorem accessisse, et quid faciendo vitam æternam perciperet interrogasse, evangelista testatur, cui ita a Domino responsum est: *Si vis vitam habere, serva mandata (Matth. xix, 17).* Non dixit, serva tantum fidem. Nam si sola fides quæritur, superflue jubentur mandata servari. Sed absit ut ego Dominum meum aliquid dicam præcepisse superfluum. Sed dicunt hoc illi, qui peccando jam filii perditionis effecti sunt; et hoc tantum solatium se habere credunt, si alios secum potuerint morti perpetuæ mancipare. Nam si Deus peccatorem non punit, ubi est illud propheticum: *Si justus vix salvus erit, peccator et impius ubi parebunt (Prov. xi, 31; I Petr. iv, 18)?* Et alibi: *Quia peccatores peribunt (Ps. xxxvi, 20).* Et iterum: *Deficiant peccatores a terra et iniqui, ita ut non sint (Ps. ciii, 35).* Et iterum: *Sicut deficit fumus, deficient; sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei (Ps. lxxvii, 3).* Nullum hic tantum incredulum et infidelem, sed peccatores audio condemnari. Et Salvatorem nostrum quodam loco dixisse lego: *Non omnes qui dicunt mihi, Domine, Domine, intrabunt in regnum cœlorum, sed qui faciunt voluntatem Patris mei qui in cœlis est (Matth. vii, 21).* Utique in Christum credebant, qui eum etiam Dominum nuncupabant; nec idcirco illis cœlestis regni janua panditur, quia illum ore, quem factis abnuunt, confitentur. Negari autem Deum factis non minus quam verbis Apostolus dixit: *Deum confitentur se nosse, factis autem negant (Tit. 1, 16).* Et Dominus in Evangelio: *Multi mihi dicent in illa die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo ejecimus dæmonia, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et dicam illis: Numquam vos cognovi. Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem (Matth. vii, 22).* Usque adeo isti credidisse dicuntur, ut in nomine Domini virtutes etiam operarentur: nec tamen eis proderit fides, quia justitiæ opera non fecerunt. Itaque si sola fides prodest; cur illi cum angelis Satanæ in perpetuum gehennæ ignibus mancipantur, qui non perfidiæ causa, sed quia boni nihil fecerant, judicantur; sicut scriptum est: *Et dicet eis Rex qui a sinistris sunt: Discedite a me, maledicti, in gehennam æternam, quam paravit Pater meus diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare, etc. (Matth. xxv, 41, 42).* Non dixit utique, quia non

credidistis mihi; unde intelligi datur eos non incredulitatis causa, sed propter bonorum operum sterilitatem esse damnandos.

CAPUT XIV.

Quis sit vere Christianus.

Nemo igitur alterum decipiat, nemo seducat. Nisi quis justus fuerit, vitam non habet; nisi quis in omnibus Christi mandata servaverit, partem non potest habere cum illo; nisi quis terrena despexit, divina non capiet: nisi humana contempserit, non potest possidere cœlestia. Nec quisquam se Christianum judicet, nisi qui Christi et doctrinam sequitur et imitatur exemplum. Sed tu illum Christianum putas, cujus numquam pane ullus saturatur esuriens, cujus potu nullus relicitur sitiens, cujus mensam nemo cognoscit, sub cujus tecto nec advena nec peregrinus aliquando succedit, cujus nemo nudus tegitur vestimentis, cujus pauper nullus fovetur auxilio, cujus bonum nemo sentit, cujus misericordiam nemo cognoscit; qui in nullo imitatur bonos, sed irridet potius et subsannat, et pauperes persequi non cessat? Absit hoc a mentibus Christianorum omnium, absit ut hujusmodi Christianus dicatur, absit ut Dei filius possit appellari qui talis est. Christianus ille est, qui Christi viam sequitur, qui Christum in omnibus imitatur, sicut scriptum est: *Qui dicit se in Christo manere, debet, sicut ille ambulavit, et ipse ambulare (I Joan. 11, 6).* Christianus est, qui omnibus misericordiam facit, qui omnino non movetur injuria, qui opprimi pauperem se præsentem non patitur, qui miseris subvenit, qui indigentibus succurrit, qui cœm mœrentibus mœret, qui dolorem alterius quasi proprium sentit, qui ad fletum fletibus provocatur alienis, cujus omnium communis est domus, cujus janua nemini clauditur, cujus mensam pauper nullus ignorat, cujus cibus cunctis offertur, cujus bonum omnes norunt, et nemo sentit injuriam; qui Deo die noctuque deservit, qui ejus præcepta indesinenter meditatatur et cogitat; qui pauper mundo efficitur, ut Deo locuples fiat; qui inter homines habetur inglorius, ut coram Deo et angelis gloriosus appareat; qui in corde suo nihil videtur habere simulatum vel fictum; cujus simplex et immaculata est anima, cujus conscientia fidelis et pura est, cujus tota in Deo mens, cujus omnis spes in Christo est; qui cœlestia potius quam terrena desiderat, qui humana spernit, ut possit habere divina. Nam his qui hoc sæculum diligunt, et qui in præsentem tempore gloriantur et complacent, audi quid dicitur: *Nescitis quia amicitia hujus mundi, inimica est Deo? Et quicumque voluerit esse amicus hujus sæculi, inimicus Dei constituitur (Jac. iv, 4).*

CAPUT XV.

Viduarum triplex genus.

Hæc tibi, soror dilectissima, quid Christianum agere conveniat, prout potui, explicavi. Si ergo omnes generaliter qui Christiani nuncupantur, esse tales oportet; nunc tuæ prudentiæ est æstimare qualem tu te viduam debeas exhibere, quam cun-

ctis bene conversantibus esse oportet exemplum. Tria autem esse viduarum genera non ignorare te credo. Unum quod perfectissimum est, cœlesti præmio destinatum, quod, ritu illius de Evangelio viduæ (*Luc. II, 57*), Deo orationibus et jejuniis die noctuque deservit. Aliud vero, quod filiorum curam habere dicitur et domus, non tanto dignum, nec tamen peccatis obnoxium. Tertium autem genus est in epulis et deliciis, quod æternæ morti servatur et pœnæ; sicut scriptum est: *Viduas honora, quæ veræ viduæ sunt* (*I Tim. V, 3*). Istæ sunt primæ, quæ dicuntur et veræ, et quæ jubentur a tanto sacerdote, hoc est, a Timotheo honorari. Secundæ sunt, quibus jam haberi non jubetur honor, nec tamen vita negatur; de quibus dicitur: *Quæ autem filios habent aut nepotes, discant primum domum suam pie tractare, et parem gratiam reddere parentibus* (*Ibid., 4*). Illæ vero tertiæ sunt, de quibus scriptum est: *Vidua autem quæ in deliciis est, vivens mortua est* (*Ibid., 6*). Unde intelligi datur, non omnes viduas esse æquales; nec eas Deo placere, quæ corpore tantum viduæ videntur esse, non opere.

Qualis autem Christi vidua debeat esse, Apostolus dicit: *Quæ autem vere vidua est, sperat in Domino, et instat orationibus die ac nocte* (*Ibid., 5*). Nec illud præterire te volo, quod quando veras viduas Apostolus nominat, esse demonstrat et falsas, hoc est, actu, mente, conversatione, non corpore. Et alibi viduæ veræ et electæ actum conversationemque describit idem Apostolus dicens: *Vidua eligatur quæ fuerit in operibus bonis testimonium habens: Si filios educavit, quod subintelligitur, Deo; si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus ministravit, si omne opus bonum subsecuta est.* (*Ibid., 10*). Hanc esse veram viduam judicavi, cujus talia sunt opera. illa vero quomodo se Christi

A viduam dicit, quæ nihil tale aliquando operata est? Sed sunt aliquæ divites, nobiles et potentes, quibus forsitan videtur indignum, ut aut filios Deo, et non sæculo educant, aut hospitio recipiant advenam, aut sanctorum pedes laboriosos, lutulentos et horridos lavent, et delicatis et nitidis manibus tangant. Sed nec dignæ erunt tales in futuro tempore sanctorum esse consortes, quos ita in præsentem spreverunt; nec partem habere poterunt cum Christo, quem suscipere noluerunt, et cujus plantas suis contrectare manibus horruerunt: quia Christum spernit, quicumque ejus famulos spernit, sicut ipse dicit: *Qui vos spernit, me spernit* (*Luc. X, 16*). Mariæ, unde Christi pedes lavaret, lacrymæ abundarunt; ^b nostri autem temporis feminis unde peregrinorum pedes lavent, ipsa deficit aqua. Tu ergo sanctissima et prudentissima femina, ne velis imitari hujusmodi, quæ cum audenter malefecerint, benefacere erubescunt; et confunduntur juste vivere, quæ non sunt peccare confusæ; et quæ se morti ultro obtulerunt, nec invitatae revertuntur ad vitam; quæ hominum magis risus, subsannationes et fabulas, quam Dei judicium pertimescunt; et quibus charius est miseris hominibus placere quam Christo. Sed esto talis, qualem te Dominus esse præcepit, qualem Apostolus jubet exhiberi Christo. Vidua esto sancta, humilis et quieta; misericordiæ et justitiæ opera indesinenter exerce. Et quisque te in opprobrium habeat, quisque subsannet et irrideat, tu tantum Deo placeas, et quæ Christi sunt geras. Ante omnia incessabiliter Domini tui meditare mandata, orationibus et psalmis instanter incumbe; ut si possibile est, nemo te aliquando nisi aut legentem inveniat aut orantem. Et cum fueris talis, nostri memento, qui te tantum diligimus, ut quod præsentem præstare non possumus, conferamus absentes.

^a In plerisque mss., bene.

^b Vid. S. Aug. serm. 145, n. 1, in append. tom. V.

^c Ita legimus cum Holstenio. Neque enim placet hujusmodi edit. BB. lectio: *Jubet exhiberi et Christi vidua, esto, etc.*

ANNO DOMINI CDXXX.

POSSIDIUS, EPISCOPUS CALAMENSIS.

PROLEGOMENA.

SCHOENEMANNI NOTITIA HISTORICO-LITTERARIA IN POSSIDIUM.

(Schœn. Bibl. Hist. Litt. Patr. Lat. tom. II.)

§ I. Vita.

Afer, Augustini discipulus et familiaris, quo vix chariorem ille aut amantorem sui habuit. Quippe psc de se narrat Possidius annis ferme XL absque

amara ulla dissensione familiariter ac dulciter cum Augustino vixisse, nec minus honorificum est testimonium, quod Hipponensis episcopus de amico juxta quam discipulo tulit in litteris ad Memorem Capua-